

Szafran spiski *Crocus scepusiensis* w Paśmie Leskowca w Beskidzie Małym (Karpaty Zachodnie)

Crocus scepusiensis in the Leskowiec Range in the Beskid Mały Mts. (Western Carpathians)

DOMINIKA KUSTOSZ¹, EDWARD WALUSIAK², JAN ZIELIŃSKI³

¹ Instytut Botaniki PAN
31–512 Kraków, ul. Lubicz 46
e-mail: dominika.kustosz@gmail.com

² Instytut Ochrony Przyrody PAN
31–120 Kraków, al. Mickiewicza 33
e-mail: walusiak@iop.krakow.pl

³ 34–120 Andrychów, ul. St. Lenartowicza 44/31
e-mail: jef7@o2.pl

Słowa kluczowe: *Crocus scepusiensis*, Leskowiec, Beskid Mały, Małopolska.

Pierwsza wzmianka o występowaniu szafranu spiskiego *Crocus scepusiensis* (Rehm. & Woł.) Borb. w Beskidzie Małym ukazała się w 1936 roku, a rok później artykuł przedstawiający rozmieszczenie gatunku w Paśmie Leskowca. Niniejszy artykuł jest próbą porównania obecnego rozmieszczenia szafranu z danymi sprzed ponad 70 lat. Przedstawia ponadto nowe, dotąd niepublikowane stanowisko krokusa w Beskidzie Małym.

Wstęp

Szafran spiski *Crocus scepusiensis* (Rehm. & Woł.) Borb., zwany również krokusem, to obok śnieżyczki przebiśniegu *Galanthus nivalis* czy śnieżycy wiosennej *Leucoium vernalis* jedna z najwcześniejszych kwitnących roślin rozkwitających zaraz po ustąpieniu śniegów, pod koniec lutego lub w marcu w zależności od warunków atmosferycznych w danym roku. Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 gatunek ten podlega ścisłej ochronie (Ustawa 2004).

Szafran spiski jest subendemitem zachodniokarpackim. W Polsce występuje głównie w Tatrach i na Podtatrzu. Spotykany jest także na Wzniesieniu Gubałowskim, w Gorcach, Paśmie Babiogórskim, na Pilsku, w Paśmie Wielkiej Raczy, a także w Beskidzie Małym (Łańcucka 1937; Radwańska-Paryska 1951; Michałik 1991; Kuciel 1991; Kaźmierczakowa, Po-

znańska 1992; Mirek, Piękoś-Mirkowa 2003). Poza górami notowany był w okolicach Brzeska w Kotlinie Sandomierskiej (Frey 1972; Pacyna, Piękoś 1973).

Pierwsza informacja na temat występowania krokusa w Beskidzie Małym pojawiła się jeszcze przed II wojną światową w „Wierchach” (Mileski 1936). Była to lakoniczna notatka, która nie zawierała szczegółowego opisu miejsca występowania. Rok później M. Łańcucka (1937) potwierdziła obecność gatunku w Paśmie Leskowca na 7 stanowiskach.

Celem badań prowadzonych w 2009 roku nad rozmieszczeniem szafranu spiskiego w Paśmie Leskowca w Beskidzie Małym było porównanie obecnego występowania tego gatunku ze stanem sprzed 70 lat. Ponadto w trakcie badań odnaleziono nowe stanowisko, niepodawane przez Łańcucką (1937).

Charakterystyka dotychczasowych stanowisk i porównanie ze stanem sprzed 70 lat

Łańcucka (1937) podała siedem stanowisk szafranu spiskiego z Pasma Leskowca w Beskidzie Małym. Są one położone na polanach po lewej stronie szlaku prowadzącego z Madohory na szczyt Leskowca:

Stanowisko 1. Nachylenie 10°, wys. 800–820 m n.p.m., osobniki szafranu rozproszone w zagłębieniach w młodniku świerkowym;

Stanowisko 2. Polana Pod Wykopą, osobniki rozproszone na wysokości 810–835 m n.p.m.;

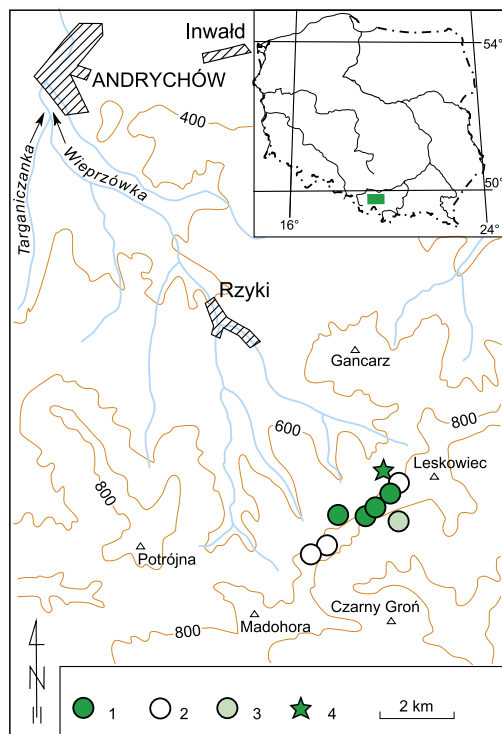
Stanowisko 3. Nachylenie 20°, wys. 750–800 m n.p.m., osobniki rozproszone po polanie, w większej liczbie przy ścieżce prowadzącej do Rzyki;

Stanowisko 4. Nachylenie 20°, wys. 800–835 m n.p.m., osobniki rosnące masowo na skraju lasu z jednej strony polany, w pasie o szerokości 50 m;

Stanowisko 5. Nachylenie 3–5°, wys. 820 m n.p.m., nieliczne osobniki rosnące w zaroślach bukowych, a w większej liczbie w miejscach otwartych;

Stanowisko 6. Polana w kształcie wydłużonego języka, schodzącego do 700 m n.p.m., nachylenie 15–20°. Obficie rosną lepiężnik biały *Petasites albus* i śnieżyczka przebiśnieg, szafran występuje na wysokości od 780–800 m n.p.m.;

Stanowisko 7. Nachylenie 3°, wys. 800 m n.p.m., niewiele osobników szafranu na skraju lasu.

Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk szafranu spiskiego *Crocus scepusiensis* w Beskidzie Małym: 1 – stanowiska według Łańcuckiej (1937) potwierdzone w 2009 roku, 2 – stanowiska niepotwierdzone; 3 – stanowisko znane z literatury (2007); 4 – nowe stanowisko (2009)

Fig. 1. Location of *Crocus scepusiensis* stands in the Beskid Mały Mts.: 1 – localities after Łańcucka (1937) confirmed in 2009, 2 – not confirmed; 3 – locality from literature found in 2007; 4 – new locality found in 2009

Wiosną 2009 roku podczas badań terenowych podjęto próbę zweryfikowania danych o występowaniu krokusa z 1937 roku. Ze względu na stosunkowo długi okres czasu (70 lat) pomiędzy badaniami oraz postępującą w tym okresie sukcesję roślinności leśnej należało przypuszczać, iż stan obecnych stanowisk może się zasadniczo różnić od wówczas opisanego. Podczas eksploracji terenowej udało się potwierdzić cztery z siedmiu podawanych stanowisk (ATPOL DF96). Niestety nie udało się odnaleźć szafranu na dwóch pierwszych i siódmym stanowisku. Miejsca te na skutek mocno posuniętej sukcesji mają teraz charakter typowo leśny i mimo poszukiwań nie udało się potwierdzić na nich występowania krokusa. Ze względu na dość rozległy teren nie można jednak z całą pewnością stwierdzić, że szafran spiski na podanych wcześniej stanowiskach wyginął. Aby mieć taką pewność konieczna wydaje się bardziej szczegółowa penetracja terenu w następnych latach. Cztery zidentyfikowane stanowiska (ryc. 1), znajdują się na północno-wschodnich stokach, po lewej stronie szlaku prowadzącego z Madohory na Leskowiec (numeracja zgodna z publikacją Łańcuckiej 1937):

Stanowisko 3. Rozległa polana Gurdkowa, w górnej części porośnięta obficie borówką czernicą *Vaccinium myrtillus* i kosmatką olbrzymią *Luzula sylvatica*. Sporadycznie występuje żywiec gruczołowaty *Dentaria glandulosa*. Znalaziono także zasuszone zeszłoroczne osobniki goryczki trojeściowej *Gentiana asclepiadea*. W tej części szafran rośnie rzadko. Są to pojedyncze osobniki tu i ówdzie wyrastające pomiędzy zeszłorocznych liści kosmatki olbrzymiej. Natomiast w centralnej części polany krokus tworzy liczniejsze skupiska, które koncentrują się w bliskiej odległości od ścieżki turystycznej.

Stanowisko 4. Nieopodal szlaku turystycznego, w miejscu wycinki lasu. Teren odkryty, na części

uprawa modrzewia. Krokus występuje tutaj tworząc liczne skupiska od strony zachodniej; pojedyncze osobniki obserwowano także w strefie ekotonowej pod okapem buków *Fagus sylvatica*.

Stanowisko 5. Śródleśna, niewielka i wąska polana od północy granicząca z lasem bukowym, od południa wyraźna sukcesja świerka pospolitego *Picea abies* i jodły pospolitej *Abies alba*. Krokusy rosną w dwóch miejscach w odległości około 50 m od siebie. Występują w zagłębieniu terenu z wysiękiem wodnym. Populacja składa się z kilkudziesięciu osobników rozproszonych na około 25 m². Pojedyncze osobniki rosną w strefie ekotonowej. Z gatunków towarzyszących występują tu: lepieźnik biały i żywiec gruczołowaty.

Stanowisko 6. Tuż przy szlaku turystycznym. Polana w kształcie wydłużonym schodząca do wysokości 700 m. Na całej powierzchni polany spotykamy pojedyncze buki. Stwierdzono kilkaset osobników szafranu w górnej części polany, które tworzą wyraźne skupiska pomiędzy kępami kosmatki olbrzymiej, występującej na całej powierzchni. Na pozostałej części polany, wraz z obniżeniem wysokości, populacja coraz mniej liczna, a w części dolnej zanika zupełnie. Pojedyncze osobniki rosną w leśnej strefie otaczającej polanę.

Według danych z 1937 roku wszystkie te stanowiska leżą na silnie nawodnionych północno-zachodnich stokach, w wilgotnych zagłębieniach. Cztery potwierdzone stanowiska zgadzają się z opisem topograficznym. Podobnie jak w przypadku obserwacji z 1937 roku, większe zagęszczenie szafranu obserwowano wzdłuż spływających okresowo cieków bądź w miejscach wilgotnych. Wszystkie stanowiska znajdują się pomiędzy 750 a 840 m n.p.m. Krokusy nigdzie nie występowały na całej powierzchni polan. W niektórych przypadkach były rozrzucone wśród zarośli bukowych, gdzie ich kwiaty często przebijały się przez ściółkę i były bardziej okazałe. Szafran z reguły występował wśród kęp bliźniczki psiej trawki *Nardus stricta*, kosmatki olbrzymiej, borówki czernicy i mchu płonnika *Polytrichum* sp. Nie obserwowano, tak jak w przypadku badań z 1937 roku, widłaka goździstego *Lycopodium clavatum* i zdrojówki rutewkowatej *Isopyrum thalictroides*. Wraz z szafranem w miejscach bardziej wilgotnych kwitł lepieźnik biały. Na obrzeżach polan pod okapem drzew obserwowano zawilca gajowego *Anemone nemorosa*. Krokusy często występowały również w towarzystwie żywca gruczołowatego. Na odnalezionych stanowiskach nie udało się potwierdzić występowania płatów ze śnieżyczką przebiśnieg.

Nowe stanowiska

Od czasu opublikowania stanowisk szafranu przez Łańcucką w 1937 roku, dopiero w 2007 roku J. Zieliński podał nowe stanowisko z tego obszaru znajdujące się na południowym stoku Leskowca, na Polanie na Bargle. Krokus rośnie tam w niewielkim zagłębieniu przy drobnym cieku wodnym w towarzystwie obfitej populacji śnieżyczki przebiśniegu.

W kwietniu 2009 roku na jednym z północnych stoków Leskowca należącym do terenów źródłiskowych Wieprzówki znaleziono kolejne stanowisko szafranu spiskiego (ryc. 1, 2). Rozproszone osobniki występowały na Polanie Starej (ATPOL DF96; 49°47'25,1"N 19°26'03,4"E) w miejscowości Rzyki na wysokości 700–750 m n.p.m. Powierzchnia polany wynosi około 9 ha, krokus rósł jednak tylko w niewielkim zagłębieniu terenu, w miejscu wil-

Ryc. 2. Szafran spiski *Crocus scepusiensis* na nowo odkrytym stanowisku w Paśmie Leskowca (Stara Polana, Beskid Mały, 16.04.2009 r.; fot. D. Kustosz)

Fig. 2. *Crocus scepusiensis* in the newly discovered location in Leskowiec Range (Stara Polana, Beskid Mały Mts., 16 April 2009; photo by D. Kustosz)

gotnym z okresowo pojawiającym się drobnym ciekkiem wodnym, na powierzchni około 500 m². Po wschodniej stronie polany część populacji występowała w strefie ekotonowej i szafran rósł tu pod okapem buka. Z gatunków wczesnowiosennych towarzyszyły szafranowi żywiec gruczołowaty oraz zawilec gajowy. Populacja krokusa nie była zbyt liczna. Na opisywanym terenie obserwowano niewielkie skupiska składające się z kilkudziesięciu osobników oraz sporadycznie pojedyncze osobniki. Na Polanie Starej od 20 lat nie prowadzi się wypasu (J. Zieliński – inf. ustna); zaprzestano także jej wykaszania, w wyniku czego następuje wtórna sukcesja roślinności leśnej.

Liczebność znalezionej populacji wskazuje, że zaniechanie użytkowania może mieć na nią negatywny wpływ. Konieczny w tym przypadku wydaje się stały monitoring gatunku oraz podjęcie przez odpowiednie jednostki ochrony czynnej.

Podziękowania

Autorzy wyrażają szczególną wdzięczność Pani Profesor dr hab. Halinie Piękoś-Mirkowej za konsultacje i cenne uwagi w trakcie opracowywania wyników i przygotowywania niniejszego artykułu.

Praca sfinansowana w ramach grantu KBN nr PO4G06028

PIŚMIENNICTWO

- Frey A. 1972. Występowanie szafrana spiskiego *Crocus scepusiensis* (Rehm. et Woł.) Borb. na Nizinie Sandomierskiej. Ochr. Przyr. 37: 285–294.
- Każmierczakowa R., Poznańska Z. 1992. Jak utrzymać krokusy na polanach tatrzańskich? Chrońmy Przyr. Ojcz. 48 (2): 59–69.
- Kuciel H. 1991. Rozmieszczenie szafrana spiskiego *Crocus scepusiensis* (Rehm. et Woł.) Borb. na terenie Tatr i Podtatrza. Parki Nar. Rez. Przyr. 10 (3, 4): 159–165.
- Łańcucka M. 1937. Przyczynki do rozmieszczenia szafranu spiskiego w Polsce. Ochr. Przyr. 17: 222–229.
- Michalik S. 1991. Wymieranie i warunki aktywnej ochrony populacji szafranu spiskiego *Crocus scepusiensis* (Rehm. et Woł.) Borb. w Gorczańskim Parku Narodowym. Prądnik 3: 145–159.
- Mileski W. 1936. Krokusy w Beskidzie Małym, Wierchy 14: 245–246.
- Mirek Z., Piękoś-Mirkowa H. 2003. Flora Polski. Atlas roślin chronionych. Warszawa: 180–181.
- Pacyna A., Piękoś H. 1973. Rozmieszczenie szafrana spiskiego *Crocus scepusiensis* w Karpatach Polskich i na Nizinie Sandomierskiej. Chrońmy Przyr. Ojcz. 29 (3): 59–61.
- Radwańska-Paryska Z. 1951. Krokus. Chrońmy Przyr. Ojcz. 7 (1–2): 3–11.
- Ustawa 2004. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody. Dz. U. Nr 92.
- Zieliński J. 2007. Szafran spiski (krokus) w Beskidzie Małym. Wszechświat 4–6: 153–154.

SUMMARY

Chrońmy Przyrodę Ojczystą 67 (3): 261–264, 2011

Kustosz D., Walusiak E., Zieliński J. *Crocus scepusiensis* in the Leskowiec Range in the Beskid Mały Mts. (Western Carpathians)

Crocus scepusiensis is a western-Carpathian subendemit. In Poland it mainly occurs in the Tatra Mts. and in the Podtatrza region. Beyond the mountains it is noted in the Sandomierz Basin. In 1937 localization of 7 stands of *Crocus scepusiensis* in the range of Leskowiec was described. In 2009 it was managed to confirm 4 stands from the described ones. During explorations new stand was also discovered. It is placed in Stara Polana on the northern slope of Leskowiec, where traditional use of meadow was abandoned twenty years ago. *Crocus scepusiensis* occurs only on meagre part of the glade in small concave section of the whole area. It is a place with periodically appearing small watercourse. Population consists of scattered clusters and single individuals. Condition of population clearly indicates on negative influence of cessation of sheep pasture in this area.